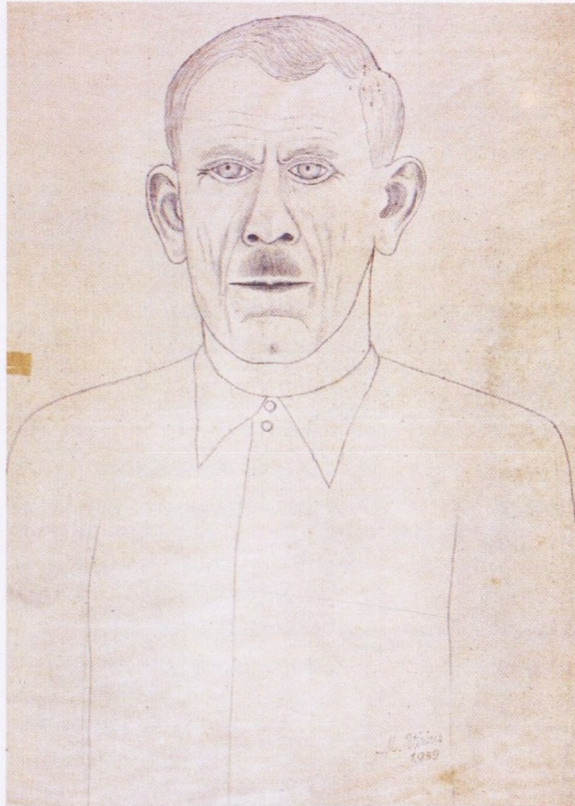

Željka ZDELAR
Galerija Mirko Virius, Zagreb

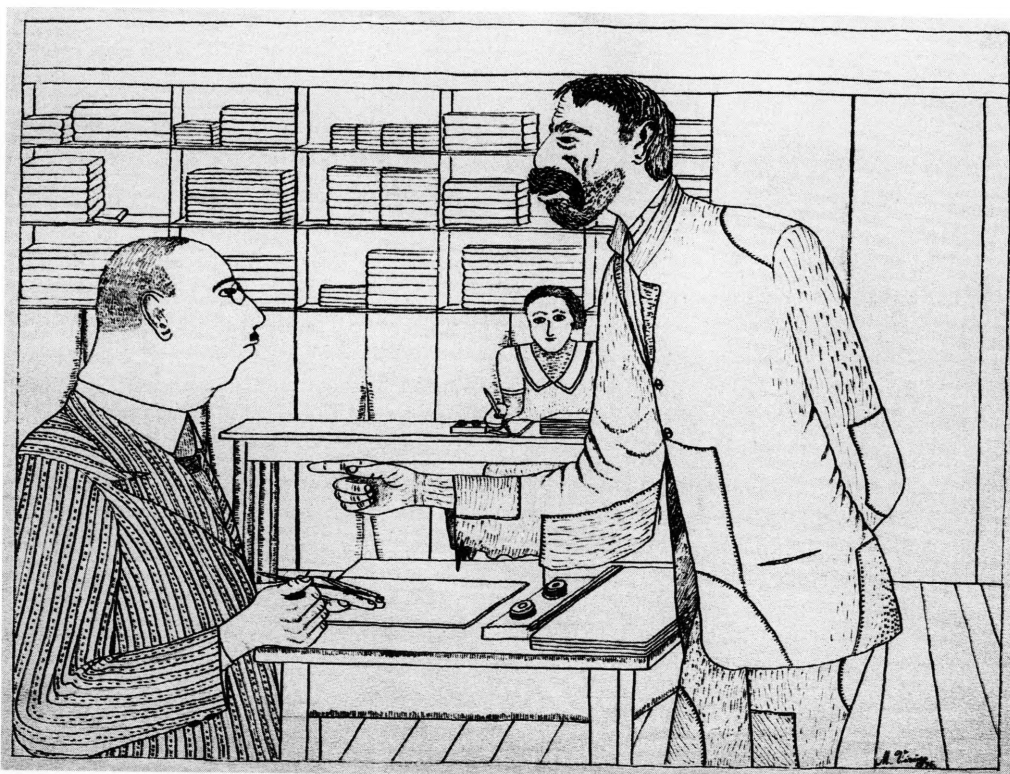
MIRKO VIRIUS - ŽIVOT I DJELO IZMEĐU DVA SUŽANJSTVA

Opće je prihvaćena činjenica da je slikarski rad Mirka Viriusa, uostalom kao i njegov život, imao vrlo kratak vijek - svega tri godine umjetničkog stvaralaštva (1936 - 1939) i 54 godine života (1889 - 1943). Virius je počeo, smatra se, slikati kao i mnogi drugi samouki u srednjoj životnoj dobi, a djelo mu prate epiteti sumornog, tmurnog i tužnog ugođaja. Jednako tako, gotovo uvijek mu se nameće naglašena angažiranost opusa, te kako su na njega znatno, posredno ili pak neposredno utjecali kolege po peru i učitelji, a nešto manje se, na žalost, naglašava njegova natprosječna darovitost i duboka proživljenost kojom odišu njegova, općenito malobrojna djela. Pritom se, smatramo, zapostavlja činjenica da je Mirko Virius jedan od najvećih umjetnika prve polovine 20. stoljeća na našem prostoru, a njegovo bi djelo, vjerujemo, izdržalo komparaciju ne samo domaćih već i širih razmjera. Mnogo se spekulira činjenicom koliko je na Viriusa utjecao Krsto Hegedušić ili pak, prema mišljenju pojedinih, još više likovni pedagog Petar Franjić. Išlo se tako daleko u nekim procjenama da se samom Viriusu umanjuju njegove zasluge do apsurdna u odnosu na glorifikaciju učitelja i utjecaja koje su na ovo stvaralaštvo imali I. Generalić i F. Mraz. Takvim nametanjem ocjena kao da se zaboravlja da je Virius tek samouk koji je živio i stvarao u teškim okolnostima i povijesno tmurnom dobu jedne seoske zabiti. Možda u tom kontekstu nije naodmet pitanje koliko, na primjer, mentor neke umjetničke akademiji utječe na svojeg štíćenika?!

Mirko Virius zasigurno nije imao pedagoga u doslovnom smislu riječi, kako mu se to pokušava nametnuti putem, navodno, direktne poduke Franjića, a niti je, smatramo, pripadao ikakvoj školi. On je samosvojna i osobita pojava izrazitog talenta i značajne umjetničke snage na ovim prostorima, a posebice u vremenu u kome je djelo

Autoportret, oko 1939; olovka / papir, 600 × 400 mm

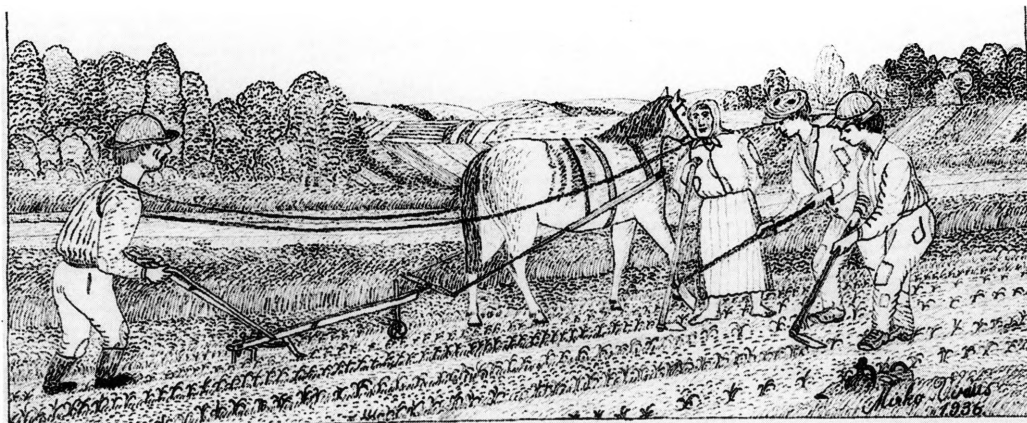

Bijeg / Kod suda, 1936; tuš/papir, 300×397 mm

nastalo. Kako se njegov život odvijao na osobito težak i sudbinski dojmljiv način od Galicijskog fronta, preko jekaterinislavske željezare (gdje je prema nekim indicijama također crtao) do Zemunskog logora, gdje je i okončao svoj relativno kratki životni vijek (54 godine) pa doslovno kazano - njegov život kao i djelo - nastalo između dva ratna sužanjstva, i nije bilo drugo doli također svojevrсно sužanjstvo življenja.

Živeći siromašno i bijedno, a radišno i nadasve pošteno, prema svjedočenju suvremenika, Mirko Virius je mučenik svojeg vremena koje je ujedno bilo vrijeme teškog povijesnog bremena onodobnog sela, a koje je tako zorno pokazano u njegovim djelima. Na tom tragu to djelo i jest obilježeno socijalnom notom, ali društvena svijest koju je ovaj samouk imao i tako zorno predočio u svojim djelima, smatramo da je negacija uvriježenom i često vulgarnom pojmu angažiranosti koja mu se po svaku cijenu nameće, pa do čak nekakvog priklona komunističkim idejama. Njegova umjetnost zasigurno zaslužuje otklon od političkih simplifikacija iskazanih u pukom ljevičarenju ili od već spomenute angažiranosti u takvom kontekstu; naprotiv, ovo je djelo, smatramo, duboko prožeto političkim idejama braće Radić, a koje su pak našle svoje ideološko uporište u djelovanju i značajnom prihvaćanju onodobnog sela kroz nadaleko poznat i priznat program Hrvatske seljačke stranke.

Otklon od pukog politikanstva, koje se Viriusu kroz njegovo djelo pokušalo nametnuti, upravo svjedoči djelo samo, prožeto umjetničkim odmakom od bilo kakvih političkih a posebice umjetničkih simplifikacija. Stoga se prisjećamo vrlo lijepe prispodobe Josipa Depola

Kopači kukuruza, 1936; tuš/papir, 298 × 396 mm

koji je Viriusa okarakterizirao kao podravskog Giotta, jer baš tom usporedbom na dojmljiv je način naš umjetnik u opreci sa spomenutim simplifikacijama puke angažiranosti i politikanstva. Prispodobljujući Viriusa s jednim od najvećih liričara među slikarima rane renesanse, a uvjetno kazano, zajedničkih linearnih nakana i eksplikacija koje nalazimo na drugi način i kod našeg umjetnika. Naglašena linearnost, čistoća izraza, elegancija crteža, poštovanje bjeline podloge, otklon od redundantnosti - to su obostrane karakteristike ovih velikih umjetnika. Štoviše, smatramo kako su svi elementi crteža kod Viriusa svedeni na bitno, sumarno i štoviše nepitoreskno, ali pritom umjetnički izraz nije sumoran, sumaran niti tmuran, iako teme u većini slučajeva to jesu.

Unatoč neposrednim utjecajima s Hegedušićeve strane ili pak posrednih, s Franjićeve strane, u Viriusovu slučaju i ovaj je učenik nadmašio svojega učitelja, a zasigurno nitko nije oblikovao doli sam te snažne, čiste i lijepe linije svojih crteža. Ti, najvećim dijelom nadahnuti opisi đelekovačkog kraja, ljudi, životinja i običaja u mnogim elementima, a napose u nekim detaljima nadilaze regionalno, pa uvriježena poimanja o podravskim stereotipima te formalno uvrštenje Viriusa pod krov hlebinske škole ipak su na stanovit način pretjerivanja. Odnosno može se govoriti o rodočelnicima ili pak začinjancima škole, pokreta ili ideje koja će tek nekoliko godina nakon smrti našega velikana biti i neformalno oformljena. Nisu protagonisti Viriusovih crteža (slika) samo tragični i sumorni tipovi, seljaci u prnjama ili pak bosa i musava dječica, već se ovaj mag bujne i jasne linije znao oglasiti i ugođajima oprečnih efekata i prizora. Doduše, ti ugođaji većma titraju fragmentarno, zrače ponekim detaljima, naznačeni ponekim suptilnim orisom, a katkad čak i nekim komičnim izrazom lica ili pak nekom smiješnom pozom, titrajući na sljemenu između nekoliko krajnosti - groteskno, tragično i lirično. U ovom djelu navedene karakteristike opstojе u izvanrednom suzvučju tog maestralnog perorisaa. Opredjeljujemo se za nekoliko detalja koji prema našem doživljaju ovog djela simboliziraju ovu manihejsku opreku - na često citiranom crtežu "Preplašeni konji", umjetnik postiže s vrlo malo crtačkih elementa snažan dojam gašenja jednog života. U upečatljivoj dijagonali u odnosu na put koji teče desnom stranom kadra, a njime preplašeno bježe konji, leži nepomično jedno tijelo, jednog izmučenog hrvatskog seljaka. Da nema konja koji se propinju i bježe, da nema ugođaja praznine i naglašene osa-mljenosti na pustom

Povratak sa sajmišta, 1937; tuš / papir, 300 × 395 mm

putu, mogao bi se steći dojam da se jedan seljak tek odmara nakon napornog rada - no "usnuli" čovjek doista je tek jedno truplo na jednoj brazdi zemljanog tla.

Tim više čude neke zablude dvojice naših bardo va povijesnoumjetničke znanosti (D. Bašičević, G. Gamulin) koji su tako bezrezervno unizili i pogrešno otčitali ovo djelo, spočitavajući Viriusu seljački amaterizam ili pak nemogućnost odmaka od suhoparne osrednjosti. Nešto od tako teških optužbi kao da i danas još titra oko imena ovog velikog umjetnika, unatoč recentnim i nešto sklonijim valorizacijama, jer do danas bilježimo tako malo Viriusovih izložbenih nastupa (tek druga samostalna izložba crteža) ili pak bibliografskih jedinica. Uostalom, do sada imamo tek dvije-tri manje monografije, što cjelokupno gledano daje pomalo štur i škrtu afirmaciju našeg zaslužnog umjetnika. Imamo dojam kako se previše inzistira u valorizacijama oko tek tobože nekoliko vrijednih djela u okviru kvantitetom malog opusa, čime se djelo na stanovit način sumnjiči za vjerodostojnost u cijelosti. Stoga nam je posebno zadovoljstvo da nam se pružila mogućnost ovim izložbenim istupom, koji obuhvaća znatan crtački opus umjetnika, odati mu nužnu počast i hommage u povodu 63-godišnjice umjetnikove smrti, i to u Galeriji koja već 28 godina s ponosom nosi umjetnikovo ime. I zato dobrodošao svojoj kući Mirko Virius!

Napomena: Ovaj tekst objavljen je u katalogu izložbe "Mirko Virius - Crteži" održane u Galeriji Mirko Virius u Zagrebu u ožujku 2005. godine.